

УДК 338.378.018-038

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.24.37>**Грабар М.В.**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2753-4462>

Машіка Г.В.

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри туризму,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6063-5823>

Кашка М.Ю.

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри туризму,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7437-6156>

Hrabar Maryna, Mashika Hanna, Kashka Mariya
State University "Uzhhorod National University"

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СЕРТИФІКАЦІЇ ЕКСКУРСОВОДІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

FEATURES OF THE TOUR GUIDE CERTIFICATION PROCESS IN THE UK

У статті проаналізовано особливості процесу сертифікації екскурсоводів у Великій Британії. Зазначено, що підвищення якості екскурсійного обслуговування безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки фахівців. Розглянуто роль екскурсій у сучасному туристичному продукті, визначено основні типи туризму, які переважають у країні. Наведено статистичні дані щодо обсягів туристичних потоків, витрат і внеску галузі у ВВП Великої Британії. Досліджено діяльність провідних професійних об'єднань, зокрема Institute of Tourist Guiding, British Guild of Tourist Guides, APTG, STGA, WOTGA, що здійснюють сертифікацію та підтримку екскурсоводів. Описано три основні рівні сертифікації (Blue, Green, White Badge), їхню тривалість, зміст, вимоги до підготовки та форми оцінювання. Наголошено на важливості добровільної, проте структурованої системи підвищення кваліфікації екскурсоводів у контексті забезпечення високих стандартів туристичних послуг.

Ключові слова: екскурсоводи, гіді, екскурсійна діяльність, сертифікація туристичних гідів, методи підготовки гідів, бейдж екскурсовода, Великобританія, професійний розвиток, професійні стандарти.

The article explores the certification process for tourist guides in the United Kingdom, highlighting its significance in ensuring high standards of tourist services and enhancing the overall visitor experience. It emphasizes the role of qualified guides in preserving cultural heritage and delivering accurate, engaging, and safe interpretations of historical and cultural sites. The study outlines the central role that tourism plays in the UK economy, providing statistical data on tourist arrivals, expenditures, and the sector's contribution to GDP. It examines various types of tourism popular in the country, such as heritage tourism, city tourism, nature-based tourism, and special interest tourism, demonstrating the diverse range of skills required by modern guides. A significant focus is placed on the major organizations responsible for guide certification and

professional development, including the Institute of Tourist Guiding (England), the Scottish Tourist Guides Association (STGA), the British Guild of Tourist Guides, and the Association of Professional Tourist Guides (APTG). These bodies oversee training programs, examinations, and standards enforcement. The paper analyzes the tiered badge certification system (Blue, Green, and White Badge), outlining the geographical scope of guiding permissions, training duration, assessment methods, and language proficiency requirements. Attention is given to the differences in regional systems within the UK and how local traditions and governance influence certification. The article also considers the voluntary nature of certification in the UK, contrasting it with mandatory models in other European countries, and reflects on the implications for quality control, employment, and visitor satisfaction. Continuing professional development (CPD) and the importance of lifelong learning among guides are emphasized as key factors in maintaining excellence. The paper concludes by discussing the balance between accessibility to the profession and the need for maintaining high standards, suggesting that structured, quality-assured certification benefits both the tourism industry and cultural preservation.

Keywords: *tour guides, tour activities, certification of tour guides, tour guide training methods, tour guide badge, Great Britain, professional development, professional standards.*

Постановка проблеми. Незалежно від мети подорожі, кожна туристична поїздка неодмінно має пізнавальний аспект. Під час мандрівки турист знайомиться з новою для себе інформацією, отримує свіжі враження та емоції, які сприяють формуванню нових знань і можуть впливати на його систему цінностей та світогляд. Важливу роль у цьому процесі відіграє екскурсійний супровід, який забезпечують фахівці – екскурсоводи та гідів-перекладачі. Саме від рівня їхньої професійної підготовки та майстерності залежить якість пізнавального й ціннісного результату для туриста, що підкреслює важливість належної освіти та підготовки таких кадрів.

Питання професійної підготовки екскурсоводів актуалізує потребу у формуванні чітких професійних компетентностей, а також у визначенні змісту навчальних програм і підходів до підготовки фахівців у цій галузі. Це вимагає наукового обґрунтування й потреба досліджень у цій площині актуалізується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Г. Кучерява, Т. Козак досліджували розвиток туризму у Великій Британії, окреслювали конкурентні переваги країни на ринку туристичних послуг, провели SWOT-аналіз туристичної сфери. Авторами встановлені проблеми і перспективи розвитку туризму у Великій Британії з урахуванням сучасного її соціально-економічного та геополітичного становища [3, с. 70].

Д. Антоненко у своїй праці акцентував увагу на тому, що Велика Британія має безпосереднє відношення і прямий вплив на історію розвитку туризму, оскільки саме в цій країні на початку XVIII століття виник термін «туризм», «турист», а також вперше з'явилися й деякі види туризму [1, с. 25].

О. Коваленко розглянув особливості визначення сутності та змісту роботи фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів). Науковець надає короткий історичний нарис виникнення та розвитку екскурсійної справи, як самостійної форми діяльності, а також становлення професії гίδα-екскурсовода в нашій державі та світі [2, с. 102].

І. Смирнов розкрив особливості прикордонно-митних вимог до міжнародних туристів та особливості проходження митного контролю на прикладі Великої Британії [4].

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження особливостей процесу сертифікації екскурсоводів у Великій Британії, характеристика рівнів акредитації, вимог до професійної підготовки та діяльності гідів, а також з'ясування ролі провідних інституцій у забезпеченні якості екскурсійних послуг.

Виклад основного матеріалу. Сучасний туристичний ринок інтенсивно розширюється в напрямку комплексності послуг, що надаються, серед яких значне місце відводиться екскурсійним послугам і програмам. Екскурсійні програми туристських поїздок стали візитівкою визнаних туристичних центрів всього світу, а інтерес до них з боку туристів (як організованих у групи, так і індивідуальних) зростає кожного року [2, с. 103].

Згідно зі Звітом Всесвітньої ради подорожей і туризму (WTTC) Велика Британія посіла п'яте місце у світі за цінністю ринку туризму. Внесок в економіку країни у 2023 р. склав 295,2 млрд дол. США.

У 2024 р. туризм приніс 280 млрд фунтів стерлінгів в економіку Великобританії (10,3%) і створив понад 4,1 мільйона робочих місць (11,3%). Він також щорічно вносить до казначейства близько 100 млрд фунтів стерлінгів у вигляді податкових надходжень [8].

Кількість в'їзних та виїзних візитів з Великої Британії зросли у 2022-2023 рр., однак обидва показники залишаються нижчими за допандемічний рівень. За оцінками VisitBritain, у 2024 р. було здійснено 41,2 млн візитів до Великої Британії, що на 1% більше, ніж у допандемічному 2019 р. (рис.1). У 2025 р. прогнозується 43,4 млн візитів, що відповідає зростанню на 5%.

У 2023 р. іноземні громадяни здійснили 37,96 млн візитів до Великої Британії – більше, ніж 31,24 млн у 2022 р. Проте цей показник на 7% менше, ніж у 2019 р. (допандемічний рівень).

Із загальної кількості візитів: 24,8 млн припало на країни Європи; 6,1 млн – з Північної Америки; 7,0 млн – з інших країн світу. Найбільше туристів прибуло із США (5 122 млн осіб), Франції (3 172 млн осіб), Німеччини (2 957 млн осіб) та Ірландії (2 889 млн осіб) (рис. 2).

У 2023 р. іноземні туристи витратили у Великій Британії 31,1 млрд фунтів стерлінгів, що перевищує показники 2022 р. (26,5 млрд фунтів стерлінгів) та 2019 р. (28,5 млрд. фунтів стерлінгів). Із загальної суми в 31,1 млрд фунтів стерлінгів 7,2 млрд фунтів стерлінгів витратили відвідувачі з Північної Америки, 13,4 млрд фунтів стерлінгів – європейці та 10,4 млрд фунтів стерлінгів – відвідувачі з решти світу.

Щодо мети візитів, то 42% прибули з туристичною метою (відпочинок), 34% – для відвідування друзів або родини, 17% – з діловою метою, 7% – з інших причин.

Більше половини іноземних туристів під час перебування у Великій Британії відвідують Лондон. Популярними є такі види туризму: пригодницький, культурний, діловий. Основними напрямками пригодницького туризму є Шотландія та Сноудонія. Пригодницькі подорожі переважають серед молоді, яка шукає унікальних і захоплюючих заходів. Культурний туризм залишається вагомою рушійною силою, оскільки такі ключові напрямки, як Британський музей і Единбурзький фестиваль, викликають значний інтерес відвідувачів. Попит на досвід культурної спадщини підкреслює

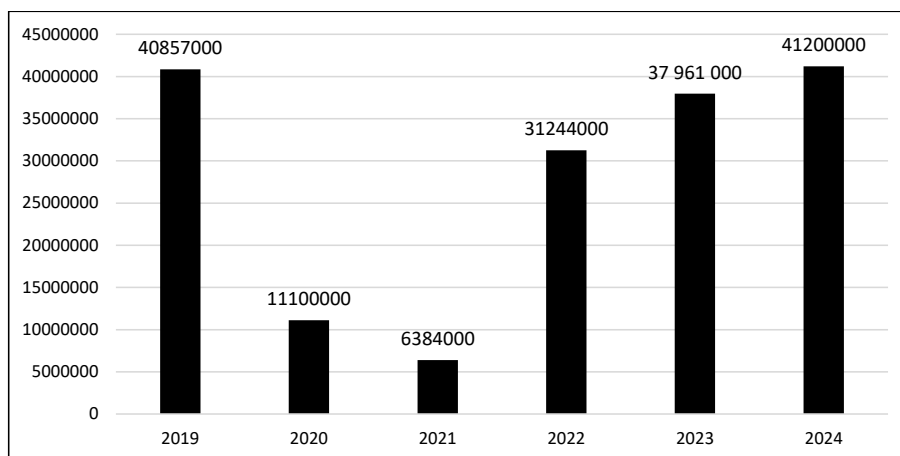

Рис. 1. Динаміка кількості туристів до Великої Британії, млн. осіб
Джерело: сформовано авторами за даними [9]

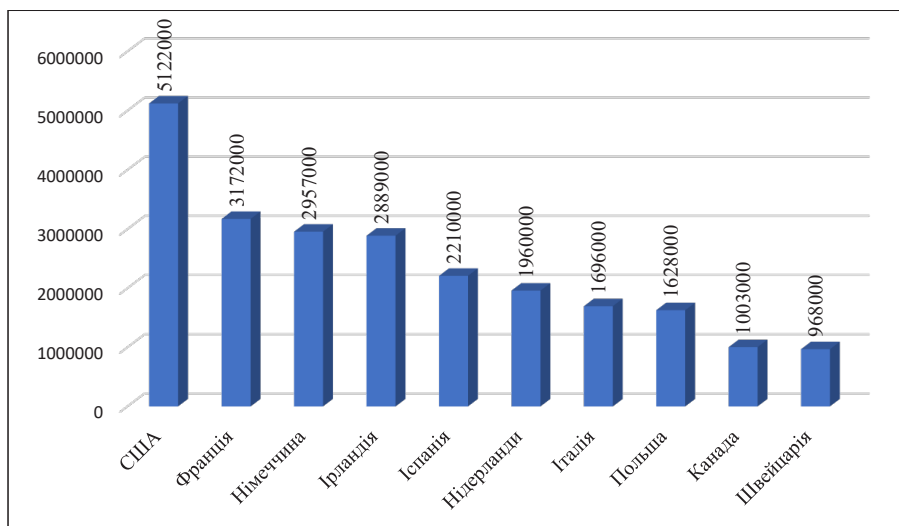

Рис. 2. Відвідування Великобританії за країнами проживання

Джерело: сформовано авторами за даними [9]

важливість історичних і культурних надбань Великобританії для залучення як внутрішніх, так і міжнародних туристів. Сектор ділового туризму зростає завдяки збільшенню бюджетів корпоративних поїздок і відновленню особистих заходів. Потужна інфраструктура Великобританії для проведення міжнародних конференцій зміцнила сегмент МІСЕ-туризму, сприяючи рекордним витратам на ділові поїздки.

Туристичні гіді є надзвичайно важливою частиною туристичної пропозиції, вони значною мірою сприяють отриманню досвіду туристів і часто впливають на загальне задоволення людей від їхньої подорожі та на їхнє рішення повернутися до дестинації в майбутньому.

У Великій Британії функціонує низка професійних об'єднань екскурсоводів, які забезпечують стандарти якості, сертифікацію, навчання та захист інтересів гідів. Основними з них є:

1. Institute of Tourist Guiding (Інститут туристичних гідів) – центральний орган, що відповідає за сертифікацію та акредитацію екскурсоводів в Англії, Північній Ірландії та на острові Джерсі. Видає три рівні бейджів: Blue Badge, Green Badge, White Badge. Забезпечує проведення іспитів, підвищення кваліфікації та контроль за етикою професії [7].

2. British Guild of Tourist Guides (Британська гільдія туристичних гідів) – найбільша національна організація, що представляє понад 1800 сертифікованих гідів по всій Великій Британії. Підтримує професійний розвиток, просуває гідів і захищає їх інтереси. Співпрацює з туристичними агентствами та органами влади [6].

3. Association of Professional Tourist Guides (APTG) – асоціація професійних гідів з Blue Badge, що працюють переважно в Лондоні. Входить до складу профспілки Unite the Union. Захищає права гідів, регулює умови праці, надає юридичну підтримку [5].

4. Scottish Tourist Guides Association (STGA) – офіційна асоціація ліцензованих гідів у Шотландії. Видає сертифікацію на рівні Шотландського уряду. Займається навчанням, професійною підтримкою та розвитком [10].

5. Wales Official Tourist Guides Association (WOTGA) – представляє офіційно сертифікованих гідів Уельсу. Співпрацює з урядом Уельсу та Visit Wales. Підтримує гідів, що проводять тури валлійською, англійською та іншими мовами [11].

6. Локальні асоціації у різних регіонах, зокрема: AWCTG (Асоціація гідів Південно-Західної Англії); HETGA (Heart of England Tourist Guides Association – Центральна Англія). Ці об'єднання забезпечують не лише професійну підтримку, а й підвищують престиж професії гίδα в британському туристичному секторі.

У Великій Британії діяльність екскурсоводів регулюється переважно через професійні стандарти та добровільну сертифікацію. Основним органом, що відповідає за акредитацію екскурсоводів, є Institute of Tourist Guiding (ITG).

Institute of Tourist Guiding був створений у 2002 році і з тих пір відіграє важливу роль у підвищенні рівня та статусу кваліфікованого туристичного провідника на національному та міжнародному рівнях. До створення ITG кваліфікацією блакитного та зеленого бейджів керували регіональні туристичні ради та Лондонська туристична рада, але ці органи були розпущені. Це створило можливість створити схвалений урядом Інститут, який повністю керуватиме дуже досвідченими гідами, щоб кодифікувати на національному рівні найвищі стандарти підготовки та кваліфікації туристичних гідів, які тепер визнані на міжнародному рівні.

ITG є некомерційною організацією, яка отримує дохід за рахунок складання іспитів, оплати курсів і підписки членів.

Функції ITG включають наступне [7]:

- акредитація програм підготовки екскурсоводів;
- проведення іспитів та оцінювання кваліфікації туристичного гίδα Blue Badge, Green Badge та White Badge;
- нагородження блакитним, зеленим, білим бейджем тих, хто успішно склав іспити;
- перевірка володіння мовою;
- підготовка та акредитація екзаменаторів, тренерів та складачів іспитів;
- забезпечення можливості розвитку кар'єри в рамках професії екскурсовода;
- ведення публічного реєстру кваліфікованих гідів;
- видача щорічної фотокартки ID та заміни втрачених або вкрадених бейджів;
- прагнення від імені професії впливати на уряд, туристичні органи та широку громадськість, сприяючи та захищаючи кваліфікацію;
- забезпечення процесу розгляду скарг, розслідування скарг та накладання санкцій за порушення Кодексу поведінки професії туристичного гίδα;
- підтримувати міжнародну репутацію кваліфікації блакитного, зеленого та білого бейджів.

Учасники акредитованих Інститутом навчальних курсів повинні скласти всі елементи іспитів Інституту на відповідному рівні, перш ніж отримати свої бейджі та сертифікати.

Кандидати на блакитний бейдж складають до восьми іспитів однакової ваги (табл. 1). Це як письмові, так і практичні іспити, які необхідно успішно скласти. Кандидати на Blue Badge мають право на три послідовні спроби скласти іспити (основна і дві повторні), за винятком освітньої компоненти «Проект планування туру», де допускається лише одна можливість повторного складання. Усі екзаменаційні модулі повинні бути завершені протягом 36 місяців з дати першого іспиту, за винятком обставин, що виносяться на розсуд кваліфікаційної комісії.

Кандидати на зелений бейдж складають чотири іспити однакової ваги. Два – письмові іспити, і два – практичні. Усі іспити мають бути успішно складені. Кандидати на Green Badge мають право на дві послідовні спроби скласти іспити (основну та одну повторну), які необхідно скласти протягом 36 місяців від дати першого іспиту, за винятком обставин, що виносяться на розсуд кваліфікаційної комісії.

Кандидати на білий бейдж складають два іспити однакової ваги: письмовий і практичний. Обидва іспити повинні бути успішно складені. Кандидати на курс White Badge мають право на дві послідовні спроби (основну та одну повторну). Мають здати іспити протягом 12 місяців.

Таблиця 1

Рівні сертифікації екскурсоводів у Великобританії

Рівень сертифікації	Кількість іспитів	Термін (місяці)	Кількість годин	Особливості
Blue Badge	8	36	600	найпрестижніший рівень, що дозволяє проводити екскурсії в усіх національних культурних і туристичних об'єктах: від історичних пам'яток до музеїв світового рівня. Такий статус надається після тривалого навчання у визнаних закладах під контролем Institute of Tourist Guiding (для Англії, Уельсу та Північної Ірландії) або Scottish Tourist Guides Association (для Шотландії)
Green Badge	4	36	80	призначений для міських або регіональних екскурсій. Така сертифікація дає змогу проводити тури на певній території, наприклад, у межах конкретного міста чи графства
White Badge	2	12	28	дозволяє вести екскурсії на обмежених об'єктах (наприклад, окремий замок, музей або садиба)

Джерело: сформовано авторами за даними [7]

Навчальний курс Blue Badge містить 600 годин навчання, які включають щонайменше 360 контактних годин плюс індивідуальні дослідження та самостійну роботу. Рівень блакитного бейджа спрямований на професіоналів, які повний робочий день супроводжуватимуть відвідувачів регіоном під час пішохідних екскурсій, а також з використанням різних видів транспорту. Кваліфікація Blue Badge пропонує максимальну гнучкість і дозволяє працювати як у тематичних турах, так і на круїзних лайнерах, автобусах чи поїздах. Все більше туристичних гідів Blue Badge кваліфікуються як ліцензовані водії-гіди.

Курс Green Badge містить 80 годин контактного часу та часто триває неповний робочий день протягом 5–6 місяців. Оцінюється письмовою роботою, проектом планування туру та двома практичними іспитами. Рівень зеленого бейджа підходить для тих, хто зацікавлений у роботі повний або неповний робочий день, супроводжуючи відвідувачів цікавими місцями та під час пішохідних екскурсій містом, сільською місцевістю чи визначеною територією, включаючи екскурсії визначними пам'ятками міста, наприклад релігійними спорудами, музеями. Важливою частиною є практична підготовка, яка включає стажування, навчальні екскурсії та проходження іспитів із реальними туристами.

Курс White Badge містить 28 годин контактного часу, доповненого індивідуальним навчанням, і часто триває неповний робочий день протягом 2–3 місяців. Цей курс оцінюється письмовою роботою та практичним іспитом. Даний рівень підходить для тих, хто має намір проводити екскурсантів по одному об'єкту, наприклад, релігійній споруді, музею, зоопарку, художній галереї, історичному будинку та саду, або екскурсії по одному маршруту з обмеженим доступом, наприклад на човні, наземному поїзді.

Усі, хто отримує кваліфікацію Інституту туристичних гідів заносяться до реєстру екскурсоводів. Реєстр – це єдиний офіційний список акредитованих і регульованих туристичних гідів Інституту туристичних гідів в Англії, Північній Ірландії та Джерсі.

Наразі Інститут туристичних гідів розробив новий формат бейджа для кваліфікованих гідів. Ця інноваційна фотокартка підвищує безпеку завдяки актуальній фотогра-

фії паспортного зразка екскурсовода, даті закінчення терміну дії бейджа, кваліфікації гіда, а також мовам і регіонам, якими він має право вести екскурсії. Безконтактна технологія доступна у формі QR-коду, що дає змогу широкому загалу та туристичному сектору додатково перевіряти гіда. Це оптимізує здатність сектору туризму перевіряти конкретну кваліфікацію гідів, акредитованих Інститутом, і гарантувати, що вони мають відповідного фахівця для регіону, міста чи об'єкта, який потрібно відвідати, і для конкретних потреб клієнтів, наприклад гіда з певними мовними навичками [7].

Туристичні гіді Blue Badge і Green Badge проходять підготовку під егідою Інституту туристичних гідів, який акредитує навчальні курси по всій Англії. Це найвищі професійні курси екскурсоводів визнані в усьому світі золотим стандартом туристичного супроводу.

Більшість курсів підготовки гідів тривають щонайменше два академічні семестри, а деякі, наприклад, у Лондоні, тривають майже два роки. Курси передбачають неповний робочий день (вечори та вихідні), і здобувачі можуть навчатися, зберігаючи свою поточну роботу. Наприклад, пропонуються такі курси:

- Blue Badge – Лондонський курс туристичного гіда; курс туристичного гіда Ліверпуля; курс туристичного гіда по Південному Сходу Англії.
- Green Badge – Лондон-сіті, Кембридж, Плімут, Кентербері.
- White Badge – музей Халла, Тауерський міст.

Щоб надати відвідувачам найбагатший досвід, потрібні знання, навчання та навички. Завдяки кваліфікації блакитного, зеленого та білого бейджів гарантується, що туристи отримають якісні послуги під час екскурсії.

Якісна підготовка екскурсоводів – це не просто формальність, а основа професійного підходу до туризму. Вона формує культурний діалог, зміцнює туристичний імідж держави, сприяє розвитку економіки та зміцненню міжкультурного порозуміння.

Висновки. У Великій Британії діяльність екскурсоводів регулюється через систему добровільної професійної акредитації, що забезпечує високий рівень якості екскурсійних послуг. Ця модель дозволяє підтримувати стандарти професіоналізму без необхідності введення обов'язкового державного регулювання.

Основні аспекти регулювання діяльності екскурсоводів у Великій Британії передбачають професійну акредитацію за трьома рівнями. Блакитний бейдж – найвищий рівень акредитації, що дозволяє проводити екскурсії в усіх національних культурних і туристичних об'єктах. Зелений бейдж призначений для міських або регіональних екскурсій. Білий бейдж дозволяє вести екскурсії на обмежених об'єктах. Кандидати проходять спеціалізоване навчання, яке охоплює історію, культуру, мистецтво, архітектуру, публічне мовлення та іноземні мови. Після завершення навчання кандидати здають іспити, що включають теоретичні та практичні компоненти. Institute of Tourist Guiding встановлює стандарти поведінки та етики для акредитованих гідів. Екскурсоводи зобов'язані дотримуватися цих стандартів, щоб підтримувати свій акредитаційний статус.

Список використаних джерел:

1. Антоненко Д.К. Сучасний стан розвитку індустрії подорожей і туризму Великої Британії. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С.25–28.
2. Коваленко О. Особливості підготовки фахівців туристичного супроводу (гідів-екскурсоводів) у країнах Європейського Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27, том 3, С. 102–106. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203674>
3. Кучерява Г., Козак Т. Розвиток туризму у Великій Британії: особливості та перспективи. *Часопис соціально-економічної географії*. 2019. Випуск 27. С.70–80 DOI: 10.26565/2076-1333-2019-27-08
4. Смирнов І.Г. Митні вимоги до міжнародних туристів у Великій Британії. URL: <https://vmv.kyumu.edu.ua/series/vipusk2/20.pdf> (дата звернення: 27.05.2025).

5. Association of Professional Tourist Guides. URL: <http://aptg.org.uk/> (дата звернення: 19.05.2025).
6. British Guild of Tourist Guides. URL: <https://britainsbestguides.org/> (дата звернення: 29.05.2025).
7. Institute of Tourist Guiding. URL: <https://www.itg.org.uk/> (дата звернення: 09.05.2025).
8. Invest Now or Pay the Price: UK Tourism Losing its Global Position URL: <https://wttc.org/news/invest-now-or-pay-the-price-uk-tourism-losing-its-global-position> (дата звернення: 15.05.2025).
9. Office for National Statistics. Travel trends estimates: overseas residents in the UK. URL: <https://surl.li/lzblaf> (дата звернення: 21.05.2025).
10. Scottish Tourist Guides Association. URL: <https://www.stga.co.uk> (дата звернення: 21.05.2025).
11. Wales Official Tourist Guides Association. URL: <https://www.walesbestguides.com> (дата звернення: 28.05.2025).

References:

1. Antonets, D. K. (2022). Suchasnyi stan rozvytku industrii podorozhei i turyzmu Velykoi Brytanii [The current state of the travel and tourism industry in Great Britain]. In Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Svitovi dosiahnennia i suchasni tendentsii rozvytku turyzmu ta hotelno-restorannoho hospodarstva". Zaporizhzhia: NU "Zaporizka politekhnika". pp. 25–28. (in Ukrainian)
2. Kovalenko, O. (2020). Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv turytychnoho suprovodu (hidiv-ekskursovodiv) u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Features of training tourist guide-interpreters in EU countries]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, vol. 27(3), P. 102–106. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203674> (in Ukrainian)
3. Kucheriava, H., & Kozak, T. (2019). Rozvytok turyzmu u Velykii Brytanii: osoblyvosti ta perspektyvy [Development of tourism in Great Britain: features and prospects]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii*, vol. 27, P. 70–80. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2019-27-08> (in Ukrainian)
4. Smyrnov, I. H. (2025). Mytni vymohy do mizhnarodnykh turykiv u Velykii Brytanii [Border-customs requirements for international tourists in Great Britain]. Available at: <https://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk2/20.pdf> (accessed May 27, 2025)
5. Association of Professional Tourist Guides. Available at: <http://aptg.org.uk/> (accessed May 19, 2025)
6. British Guild of Tourist Guides. Available at: <https://britainsbestguides.org/> (accessed May 29, 2025)
7. Institute of Tourist Guiding. Available at: <https://www.itg.org.uk/> (accessed May 9, 2025)
8. Invest Now or Pay the Price: UK Tourism Losing its Global Position Available at: <https://wttc.org/news/invest-now-or-pay-the-price-uk-tourism-losing-its-global-position> (accessed May 15, 2025)
9. Office for National Statistics. Travel trends estimates: Overseas residents in the UK. Available at: <https://surl.li/lzblaf> (accessed May 21, 2025)
10. Scottish Tourist Guides Association. Available at: <https://www.stga.co.uk/> (accessed May 21, 2025)
11. Wales Official Tourist Guides Association. Available at: <https://www.walesbestguides.com/> (accessed May 28, 2025)